

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 13

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТІНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ

Мета статті – розглянути процес становлення внутрішньополітичного курсу другого Президента РФ та визначити пріоритети діяльності В.Путіна впродовж 2000 - березень 2004 рр. Це важливо для ґрунтовного та об'єктивного аналізу суспільно-політичного життя пострадянської Росії. До того ж, дана проблематика для історичної науки лише починає ставати об'єктом вивчення. Джерельною базою нашого дослідження стали офіційні документи, стенограми виступів Президента РФ, опубліковані на його Інтернет-сайті, матеріали друкованих ЗМІ, публіцистична аналітика тощо.

Наприкінці 1990-х рр. надії росіян на те, що перший Президент РФ Б.Єльцин, який у 1991 р. своєю політичною харизмою мобілізував суспільство на знищення радянської системи й переконав у необхідності радикальних економічних реформ, зможе стабілізувати ситуацію у країні, не справдилися. Результат - катастрофічне падіння його популярності. Фінансовий крах (дефолт) у Росії в серпні 1998 р. одну частину суспільства зробив байдужою до політики й зосередженою на власному виживанні, іншу – сповненою ненависті до правлячого режиму. В суспільстві поширювалася думка, що хворий Президент не контролює ситуацію навіть у Кремлі, а владу захопило його найближче оточення - "Сім'я".

9 серпня 1999 р. Росія отримала від Б.Єльцина вже третього за рік главу уряду. Місце С.Степашина зайняв Володимир Путін, якого Єльцин одразу назвав своїм наступником, заявивши, що той зможе консолідувати суспільство та забезпечити продовження реформ [6]. До цього В.Путін був маловідомим суспільству, але впливовим чиновником, пройшовши за три роки шлях від заступника керуючого справами Президента РФ до директора Федеральної служби безпеки (ФСБ) і секретаря Ради безпеки РФ.

Успішна неофіційна передвиборча кампанія прем'єра В.Путіна, який після добровільної відставки Б.Єльцина в грудні 1999 р. став ще і в.о.Президента РФ, успіхи його внутрішньої політики, слабкість основних опонентів (комуністів та ліберал-демократів), його популярність серед населення як рішучого, толерантного політика, сприятлива економічна кон'юнктура (високі світові ціни на енергоносії, післядефолтівське піднесення економіки) дали бажаний для Кремля результат: В.Путін переміг уже в першому турі президентських виборів 26 березня 2000 р., отримавши 52,94 % голосів тих 75 млн. осіб, які прийшли на виборчі дільниці (68,7 % електорату) [4]. Ця перемога надала йому статус не лише глави держави, а й загальнонаціонального лідера, чим значно розширила його політичний потенціал, обмеживши масштаби кон'юнктурного та деструктивного впливу на нього з боку бізнесових, бюрократичних і регіональних угруповань. Вона також дала йому право визначити пріоритети розвитку країни на майбутні чотири роки. Ці пріоритети мали спрямуватися насамперед на розв'язання актуальних для російського суспільства проблеми, які не могли не вплинути на характер його президентства: повернути довіру громадськості до владних структур, сформулювати чітку стратегію реформ, зробити так, щоби праця пересічних росіян забезпечувала їм гідне життя, сприяти економічному зростанню країни, створити умови для інвестицій і зупинити відтік капіталу закордон, оголосити „війну” корупції та організованій злочинності тощо.

Хоча В.Путін упродовж президентської виборчої кампанії так і не ознайомив громадськість з чіткою передвиборчою програмою, його діяльність на посаді прем'єра та публічні заяви дозволяли ще до березня 2000 р. визначити деякі пріоритети його внутрішньої політики. Насамперед це стосується боротьби з чеченськими бойовиками – т.зв. "антитерористичної операції" федеральних військ, яка розпочалася у відповідь на вторгнення чеченців до Дагестану в серпні 1999 р. і наступні теракти в Москві та Волгодонську. Для більшості росіян „чеченська проблема” ототожнювалася не лише з цим конфліктом, а й з ганебними для Росії умовами Хасав'юртівського миру 1996 р., тоді як успіхи федеральних військ восени 1999 р. сприяли швидкому подоланню поширеному серед росіян комплексу переможених у першій чеченській війні. Водночас влада швидко усвідомила, що одними силовими заходами чеченську проблему не вирішити. Так, 23 жовтня прем'єр заявив, що „боротьба проти терористів не повинна перетворюватися на боротьбу проти народів Чечні” [7]. А 21 січня 2000 р. він на засіданні Колегії МВС наголосив: „Сьогодні мова йде про повну ліквідацію бандформувань на території Чечні, відновлення її соціальної та економічної інфраструктури і повернення біженців. Для цього вкрай важливо в найближчі строки створити там органи державної влади” [23]. 17 лютого була запроваджена посада спеціального представника Президента РФ щодо забезпечення прав і свобод людини в Чечні [11].

Іншим внутрішньополітичним пріоритетом В.Путіна як кандидата на президентську посаду восени 1999 р. стала турбота про соціальні виплати. Розпочалося повернення боргів з пенсій і зарплат бюджетникам. Ситуація з пенсіями була настільки складною, що на базі всіх силових структур була створена спеціальна міжвідомча комісія для боротьби з тими, хто не перераховував кошти до Пенсійного фонду [17].

Думські вибори 1999 р., на яких новостворений пропутінський виборчий блок „Єдинство” одразу здобув понад 20 % голосів виборців, закріпили за В.Путіним роль провідного російського політика, який до

своїї популярності міг тепер додати підтримку з боку потужної провладної фракції парламенту. Відсутність власної ідеології полегшувало фракції блокування з іншими політичними силами. Так почало оформлюватися його прагнення перетворити вищий законодавчий орган країни на цілком лояльний главі держави, що згодом стало одним з основних складових політичних реформ майбутнього Президента РФ.

Необхідно відзначити, що постійною „супутницею” діяльності В.Путіна ще з осені 1999 р. стала активність кремлівської адміністрації по формуванню його іміджу, привабливого для різних верств населення. Особливо велику роль у цьому відіграли державні телеканали.

Перший ж указ В.Путіна як в.о. глави держави - про пожиттєву недоторканність, умови життя та охорони Б.Єльцина і членів його родини - свідчив про певні його зобов'язання перед першим президентом Росії, що не сприяло закріпленню за прем'єром образу самостійного політика. Втім було очевидно, що зв'язок з попереднім режимом і збереження єльцинського курсу не додасть популярності новому претенденту на найвищу державну посаду. Звільненням радників свого попередника і призначенням на посади заступників глави президентської адміністрації О.Волошина відданих собі вихідців з Петербурга І.Сечина, Д.Медведева та В.Іванова Путін розпочав формування власної команди з перевірених людей, готових відстоювати його інтереси за будь-яких обставин і не претендувати на самостійну політичну вагу. Водночас він ще залежав від єльцинської команди, а його власний кадровий резерв був на початку 2000 р. доволі обмеженим.

Успіхи антитерористичної операції відродили бойовий дух військових і позитивно вплинули на ставлення росіян до збройних сил. Ще на початку січня 2000 р. Путіним була затверджена нова Концепція національної безпеки, в якій (на відміну від аналогічного документа грудня 1997 р.) вже не йшлося про те, що "загроза повномасштабної агресії проти Росії на найближче майбутнє відсутня". Тепер перед збройними силами знову поставили завдання "запобігти будь-якій агресії та, у разі необхідності, дати їй відсіч" [9]. Реалізація положень цієї концепції, як і фактичний розвал російської армії, вимагали глибокої військової реформи. Вже 27 січня уряд РФ прийняв програму державного оборонного замовлення на 2000 р. У порівнянні з минулим роком витрати на розробку, придбання та ремонт озброєнь зросли в 1,5 рази [20, с.328]. Надалі військова реформа знаходилася в епіцентрі уваги глави держави.

Друга чеченська війна дала старт і новій інформаційній політиці В.Путіна, яскраво продемонструвавши, якими методами Кремль збирався отримати контроль над російськими ЗМІ. З перших днів війни була запроваджена цензура на інформацію з театру бойових дій, оскільки В.Путін вважав, що незалежні мас-медіа висвітленням подій у Чечні зашкодять суспільній підтримці антитерористичної операції. Поступово незалежним ЗМІ почали заважати відкрито критикувати не лише чеченську політику В.Путіна, а і його діяльність у цілому. Як згадує журналістка О.Трегубова, "щоденною практикою Кремля стало позбавлення журналістів акредитації за критичні або навіть просто за нелояльні статті про Путіна" [24, с.245].

Пересічні росіяни з поглядами прем'єра на державну владу, на стратегію подальшого розвитку країни могли ознайомитися, прочитавши його статтю "Россия на рубеже тысячелетий", яка з'явилася в пресі наприкінці грудня 1999 р. В її основі - популярна, але не нова думка про те, що країна повинна мати сильну державну владу. Водночас початок статті присвячувався проблемі постіндустріального суспільства. В.Путін охарактеризував соціально-економічне становище Росії, відзначив її відсталість від розвинених країн світу й підкреслив необхідність врахувати уроки минулого, тримаючись курсу ринкових перетворень. Він наголосив, що Росія вичерпала ліміт на політичні та соціальні потрясіння, радикальні перетворення, що її подальший розвиток може бути лише еволюційним. У якості стратегічних задач ставилися такі: зміцнення державної влади й формування цілісної системи державного регулювання економіки та соціальної сфери; розробка комплексної системи підйому економіки, включаючи її структурні перетворення; пришвидшений розвиток галузей-лідерів науково-технічного прогресу; подолання бідності в країні та консолідація суспільства. Опорною точкою такої консолідації, на думку прем'єра, мали стати традиційні цінності росіян: патріотизм, державність, соціальна солідарність [19].

Розробку довгострокової економічної програми В.Путін доручив створеному ще 23 грудня 1999 р. Центру стратегічного розвитку на чолі з економістом-лібералом Г.Грефом. Над документом „Стратегія розвитку Росії до 2010 року” працювали провідні спеціалісти, які, водночас, мали доволі різні економічні світогляди: Є.Гайдар, Є.Ясін, Л.Абалкін та ін. З такою командою В.Путіну було не легко швидко визначитися з економічною програмою. Зрозуміти економічну стратегію В.Путіна на початку 2000 р. було важко і в контексті сформульованої ним нової національної ідеї – „патріотизм і добробут громадян”, протиставленої поширеним на той час у Росії комуністичній та ліберальній ідеологіям. Вона виявилася синтезом консервативного підходу, який возвеличував традиційні російські цінності в контексті стосунків влади з громадськістю, і ліберального, насамперед, в економічній сфері (скасування державних пільг для бізнесу, податкова реформа, перехід до адресної підтримки населення, поширення ринкових відносин на житлово-комунальне господарство (ЖКГ), освіту, охорону здоров'я). Реалізація останнього підходу неминуче призвела би до зниження життєвого рівня пересічних росіян. Тому, щоби не зашкодити популярності В.Путіна, ліберальні принципи частіше висловлювалися не ним самим, а його оточенням.

Суттєве значення для розуміння внутрішньополітичних пріоритетів В.Путіна мають заяви, які він зробив під час президентських перегонів на початку 2000 р. Так, 15 січня на Всеросійській нараді

працівників освіти він пообіцяв зробити освіту стратегічним пріоритетом своєї внутрішньої політики, сформулював завдання нової влади в освітній галузі (підготовка „грамотних, ініціативних, підприємливих і комунікабельних людей відповідно до вимог ХХІ ст.”) та пообіцяв погасити борги бюджетникам [25, с.104]. 31 січня у своєму виступі на засіданні колегиї Мінюсту В.Путін озвучив гасло „диктатури закону”, виступивши за посилення державного механізму приведення регіональних законів у відповідність з федеральними. 28 лютого на зустрічі зі своїми довіреними особами в.о.Президента РФ окреслив один із найпопулярніших пріоритетів своєї майбутньої внутрішньої політики: „Потрібно виключити тих, хто присмоктався до влади і використовує її у своїх цілях. Жоден клан, жодний олігарх не повинен бути наближений до регіональної чи федеральної влади – вони мають бути рівновіддалені від влади” [25, с.116].

У своєму відкритому листі до виборців Путін 25 лютого 2000 р. основними проблемами для майбутнього президента й суспільства в цілому назвав "розхитаність" державної системи, залежність чиновників від капіталу й боротьбу з бідністю. Програмним кредо відкритого листа В.Путіна можна вважати такі слова: „Земля наша багата, порядку тільки немає – говорили в Росії. Більше так говорити про нас не будуть” [13]. Британський дослідник Р.Роуз так охарактеризував особливості цього путінського послання суспільству: „Лист виявився відкритим не лише через те, що був широко оприлюднений, а також тому, що не зобов'язував Кремль до спеціальних заходів для розв'язання проблем. Путін просто сказав, що буде прагнути відновити велич Росії” [27, с.174].

У збірнику з інтерв'ю "Від першої особи. Розмови з Володимиром Путіним", що з'явився у розпал президентських перегонів, виборці могли ознайомитися не лише з цікавими моментами біографії В.Путіна, а і з його політичними планами та пріоритетами [12, с.153-166]. Так, на його думку, після розгрому бандитських формувань у Чечні необхідно було відновити правопорядок, зайнятися соціальними проблемами, організацією робочих місць, а після цього провести вибори до місцевих органів влади. Він також зазначив, що варто переглянути нічим не обґрунтовані та не підкріплені соціальні зобов'язання держави, відкинув ідею про націоналізацію. В.Путін висловився про шкідливість повної незалежності губернаторів від федерального Центру, наголосивши на потребі поставити всі суб'єкти РФ в однакові економічні умови.

Після березня 2000 р. російська громадськість з нетерпінням (а демократи – з острахом) чекала від нового глави держави не лише дотримання обіцяного, а й офіційного оголошення ним (наприклад, у щорічному Посланні до Федеральних Зборів) пріоритетів своєї внутрішньої політики та їх законодавчого закріплення.

Виступаючи на початку липня 2000 р. з першим своїм посланням до Федеральних Зборів, Президент РФ В.Путін зосередив увагу на необхідності реформування політичної системи, заявивши, що „лише сильна, ефективна і демократична держава в змозі захистити громадян, політичні та економічні свободи, здатна створити умови для добробуту людей і для процвітання нашої Батьківщини” [2, с.2]. Він був переконаний, що Росія твердо вступила на шлях ринкових перетворень, але не збирався втрачати суспільну підтримку, тому почав шукати оптимальний для Росії варіант лібералізму в економіці. Колишній радник Б.Єльцина В.Печенєв писав: "Хоча значна частина преси поспішила заявити, що послання президента просякнуте духом лібералізму, це не так. Уважне вивчення документу відкриває інше: президент намагався оминати остаточний вибір. Усі його формулювання ліберальні за формою, але не за суттю, оскільки супроводжувалися численними обмовками" [14, с.87]. І все ж таки лібералізму в першому путінському посланні Федеральним Зборам було достатньо для того, щоби один з лідерів російських ліберал-демократів Б.Немцов заявив: „Економічна частина послання виглядає блискуче. Фактично Президент проголосив економічний маніфест Росії. Якщо все, що він сказав, ... буде реалізоване, тоді ми великими кроками попрямуємо вперед” [16].

Наступне послання Федеральним Зборам (3 квітня 2001 р.) відрізняється від першого більшою конкретністю. Глава держави, оголосивши про подолання проблеми „дезінтеграції” країни, заговорив про ефективність роботи державних органів усіх гілок влади, про необхідність удосконалення законодавчого регулювання різних сфер життя суспільства, необхідність мирного врегулювання чеченської проблеми тощо. Втім було помітно, що тепер його основна увага зосереджувалася, на відміну від 2000 р., не на політичній, військовій реформах, а на питаннях економіки та соціальної сфери. Послання знову продемонструвало переконаність Президента РФ у тому, що без непопулярних ліберальних реформ швидкого економічного розвитку, а, отже, і покращення добробуту росіян не відбудеться. Він наголосив, що для підтримки стабільного розвитку країни потрібні три основні реформи: судова, природних монополій і бюджетна [1, с.10-11]. Вперше він публічно визнав необхідність докорінної адміністративної реформи, але при цьому запропонував узаконити платні послуги у сферах освіти й медицини. Завершуючи промову, В.Путін особисто гарантував росіянам закінчення епохи „революцій і контрреволюцій”, а також підтвердив свою прихильність демократичному курсу розвитку країни.

Синтез лібералізму в соціально-економічному житті країни та курсу на посилення і централізацію державної влади, до чого закликав Президент РФ упродовж першого року свого президентства поки аж ніяк не сприяв розумінню російською громадськістю його внутрішньополітичного курсу, оскільки суспільна думка і сучасна політична наука традиційно протиставляє поняття ліберальних свобод і сильної держави.

Так, представник провладної фракції у Держдумі О.Морозов усередині 2001 р. зазначив: „Слабкість Путіна в тому, що він до сих пір не зовсім розуміє, якою є довгострокова стратегія навіть у принципових питаннях – соціально-економічних, конституційної реформи” [8, с.6].

Варто зазначити, що новий Президент РФ не упускав можливості особисто представити громадськості свої цілі та пріоритети, використовуючи для цього не лише посланням до парламенту. Так, з літа 2001 р. регулярними стали масштабні прес-конференції глави держави. 24 грудня 2001 р. В.Путін уперше кілька годин відповідав на питання росіян у прямому ефірі. Хоча частина запитань і відповідей готувалася заздалегідь, майже всі спостерігачі сприйняли цей „синтез серйозної розмови з передноворічним шоу” в цілому як вдалий і цікавий [10, с.353], тому надалі він став традиційним, а сам В.Путін усе частіше особисто у телеефірі озвучував свої внутрішньополітичні ініціативи, роз’яснював їхні причини і важливість.

Головною темою послання глави держави до Федеральних Зборів 18 квітня 2002 р. стало покращення комфортності та безпеки життя росіян. Він особливо підкреслив необхідність зростання конкурентоздатності Росії. Наголос був також зроблений на необхідності реформи державної служби, захисті прав власника та виробника, боротьби з корупцією та екстремізмом, на збільшенні ваги самоврядування та на оптимізації оподаткування малого бізнесу, на інвентаризації державної власності та на зміні пріоритетів житлово-комунальної реформи [26]. Вперше глава держави звернув увагу на зростання екстремізму, фашистських і націоналістичних настроїв у країні. Завершив він своє третє послання словами про багатство й процвітання майбутньої Росії.

Президентське послання Федеральним Зборам 16 травня 2003 р. було зустрите громадськістю з більшою увагою, ніж попередні, оскільки В.Путін у ньому мав прозвітуватися про зроблене за роки президентства і представити свою передвборчу програму. Воно дійсно нагадувало звіт перед виборцями. Глава держави знову наголосив на необхідності адміністративної реформи. Особливу увагу присутніх привернула його обіцянка створити з урахуванням результатів майбутніх виборів професійний та ефективний уряд, який спирався би на парламентську більшість. Серед головних завдань президента РФ депутатам, уряду та суспільству, були виділені три: подвоєння до 2013 р. валового внутрішнього продукту (ВВП), подолання бідності та модернізація Збройних Сил [15].

Наближення президентських перегонів 2004 р. різко збільшило інтерес громадськості до майбутніх планів В.Путіна й не тому, що виборці хотіли порівняти її з програмами інших кандидатів на найвищу державну посаду (в його переобранні майже не було сумнівів). Росіяни прагнули дізнатися про те, що чекає країну під час другого президентства В.Путіна. В цей час майже всі публічні виступи глави держави носили передвборчий і популістський характер. Так, 18 грудня 2003 р. під час вже традиційного спілкування Президента РФ з громадськістю у прямому ефірі, він заявив, що не буде домагатися свого переобрання на третій президентський термін або продовження своїх повноважень, озвучив власну передвборчу програму, визначив перелік реформ, які мав намір провести. Несподіваними стали заяви Президента РФ про „унікальність”, на його думку, політичної ситуації напередодні виборів, яка „дозволяє створити дієву багатопартійну систему”, і про помилковість ідей тотальної націоналізації та позбавлення нафтових магнатів їхніх прибутків. Водночас було помітно, що тепер політичні проблеми турбували В.Путіна менше економічних. Особливий наголос він зробив на боротьбі з корупцією, на необхідності розширення іпотечного кредитування, розгортання адміністративної, пенсійної, житлово-комунальної, податкової реформ, пом’якшення положень нового закону про громадянство для сприяння приїзду співвітчизників і трудовій міграції. Головною загрозою для національної безпеки він назвав „відставання в економічному розвитку”, що для кращої ефективності приватних підприємств потрібно зміцнювати законодавство й адміністрування, а саме: внести поправки до Податкового і Бюджетного кодексів, прийняти нові Водний і Лісний кодекси, закони про надрокористування. Нарешті росіяни почули від В.Путіна про „необхідність припинити розбазарювання національних ресурсів і навести порядок у їх використанні” [22].

Офіційно свою передвборчу кампанію глава держави розпочав 12 лютого 2004 р. в Московському державному університеті ім. М.Ломоносова зустрічю зі своїми довіреними особами. Розповідаючи про плани на майбутнє, він підкреслив, що для подальшого розвитку країни потрібні сформоване громадянське суспільство з повноцінними ЗМІ, цивілізована політична конкуренція, „консолідація суспільства і влади, їхня більша довіра один до одного та спільний пошук рішень великих загальнонаціональних задач”, а також власна національна ідея, під якою В.Путін розумів „конкурентоздатність у всьому: і людина, і галузь, і населення, і країна, бо світ дуже активно розвивається”. Він визнав, що розпад СРСР – це „велика трагедія, від якої рядові громадяни нічого не виграли”, але додав, що „не можна постійно озиратися, потрібно дивитися вперед” [5].

Для більшості росіян держава завжди була найавторитетнішим політичним інститутом. 48 % російських респондентів на початку 2004 р. були переконані, що В.Путіну вдасться реалізувати основні свої ідеї. Водночас 41 % опитаних росіян так і не змогли оцінити його політичні пріоритети [21]. Це свідчить про те, що багато виборців не намагалися зрозуміти логіку політичного курсу В.Путіна, делегуючи йому всю повноту відповідальності за долю країни.

Як і очікувалося, на президентських виборах 14 березня 2004 р. В.Путін переміг, здобувши рекордну за всю пострадянську історію Росії кількість голосів – понад 71 % [100]. Вже наступного дня він на зустрічі зі

своїми довіреними особами та журналістами новими пріоритетами внутрішньої політики Росії назвав зміцнення демократичних інститутів і розвиток "реальної багатопартійної системи" [3].

Розглянувши процес становлення внутрішньополітичного курсу другого Президента РФ, робимо висновок, що важливу роль у цьому відіграла діяльність В.Путіна ще на посаді прем'єра та під час виконання ним обов'язків глави держави. Передвиборча ситуація та електоральні очікування сприяли зосередженню його уваги на систематизації пріоритетів своєї майбутньої політичної діяльності та їх популяризації в суспільстві. Проте впродовж президентських перегонів на початку 2000 р. він так і не представив повноцінної передвиборчої програми. Лише її окремі аспекти, які важко поєднати (розв'язання чеченської проблеми, посилення державності, „диктатура” закону, покращення добробуту малозабезпечених росіян, розвиток ринкової економіки, громадянських прав і свобод, „рівновіддаленість” олігархів від влади, пропаганда нової національної ідеї – ліберального патріотизму) містилися у передвиборчих публічних виступах В.Путіна, а також у його нечисленних публіцистичних творах.

Аналіз таких джерел як політична риторика Президента РФ В.Путіна, особливо його щорічні послання до Федеральних Зборів та передвиборчі публічні виступи, дозволяє виділити пріоритети його внутрішньої політики, прослідкувати динаміку авторитарно-командних і ліберально-демократичних тенденцій. У 2000 р. визначальними умовами подальшого розвитку він назвав удосконалення системи федеративних відносин, до того ж жорсткими методами, припинення сепаратистських домагань окремих регіонів та ліберальну економічну модернізацію. У наступному посланні Федеральним Зборам глава держави більший наголос зробив на поступовому входженні до стабільності й процвітання, на необхідності неухильного дотримання закону, зменшення втручання чиновників в економічну сферу, а представників великого бізнесу – в політику. Послання Федеральним Зборам 2003 р., проголошувалося напередодні нових президентських виборів і тому мало мобілізаційний характер з метою переконати громадськість, що без консолідації суспільства та політичного класу зміцнення російської демократії неможливе. Проте Президент РФ неодноразово наголошував, що досягти основних стратегічних цілей його внутрішньої політики – лібералізації економіки та покращення добробуту пересічних росіян – неможливо без злагодженої та ефективної роботи державного апарату. Це дає підстави твердити, що саме реформування органів державної влади він розглядав як основну умову подальшої суспільно-політичної та економічної модернізації країни.

Джерела та література

1. Болевые точки России. Из ежегодного Послания Президента РФ // РФ сегодня. – 2001. - № 8. – С.10-12.
2. Владимир Путин определяет приоритеты. Из послания Президента Федеральному Собранию // Эхо планеты. – 2000. - № 29. – С.2-3.
3. Встреча с журналистами в избирательном штабе по окончанию голосования на выборах Президента России, 15 марта 2004 г., Москва, Красная площадь, 5 // http://www.kremlin.ru/appears/2004/03/15/0321_type63380_61835
4. Выборы Президента РФ 26 марта 2000 г.: сводная таблица об итогах голосования по выборам Президента РФ // Вестник Центральной избирательной комиссии РФ. – М., 2000. - № 13. – С.68-77.
5. Выступление Владимира Путина перед доверенными лицами, 12 февраля 2004 г., Москва, МГУ им. М.Ломоносова // <http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/02/62215>
6. Ельцин обещает новому премьеру президентское кресло // Сегодня, Украина. – 1999. - № 430. – С.5.
7. Заявление Правительства РФ о ситуации в Чеченской республике и мерах по ее регулированию // РГ. – 1999. – 23 октября.
8. Как вы оцениваете год работы Президента РФ // РФ сегодня. – 2001. - № 6. – С.6-7.
9. Концепция национальной безопасности РФ в редакции Указа Президента РФ от 10 января 2000 г. № 24 // РГ. – 2000. – 18 января.
10. Медведев Р. Владимир Путин: четыре года в Кремле. – М.: Время, 2004. – 656 с.
11. О специальном представителе Президента РФ по обеспечении прав и свобод человека и гражданина в Чеченской республике: Указ президента РФ от 17 февраля 2000 г. № 364 // Собрание законодательства РФ. – 2000. - № 8. – ст.937.
12. От первого лица. Разговоры с Владимиром Путиным. – М.: Вагриус, 2000. -192 с.
13. Открытое письмо Владимира Путина к избирателям // Известия. – 2000. – 25 февраля.
14. Печенев В. Владимир Путин – последний шанс России? – М.: Инфра-М, 2001. – 176 с.
15. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 16 мая 2003 г., Москва, Кремль, Мраморный зал // <http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/05/44623>
16. Президент говорит, что думает // РГ. – 2000. – 11 июля.
17. Против должников возбуждают уголовные дела // РГ. – 1999. – 2 октября.
18. Протокол ЦВК // <http://www.pr.2004.cikrf.ru/ect/prot.doc>.
19. Путин В. Россия на рубеже тысячелетия // НГ. – 1999. – 30 декабря.
20. Россия: 21 век... Куда же ты? / Под общ.ред. Ю.Н.Афанасьева; Ред.-сост. А.П.Логунов. – М.: РГГУ, 2002. – 416 с.
21. Сахнин А. Реакция на выступление Владимира Путина: курс верный, перспективы // Доминанты. Поле мнений. – 2004. - № 8. – <http://www.bd.fom.ru>
22. Стенограмма прямого теле- и радиоэфира («Прямая линия» с Президентом России), 18 декабря 2003 г., Москва // http://www.kremlin.ru/appears/2003/12/18/1323_type63381_67398
23. Тезисы выступления на заседании Коллегии МВД РФ, 21 января 2000 г., Москва // <http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/01/28807>
24. Трегубова Е. Байки кремлевского Путина. – М.: «Ад Маргинем», 2003. – 382 с.
25. Четыре года с Путиным (материалы газеты «Время новостей»). – М.: Время, 2004. – 224 с.
26. Чтобы жить в России было комфортно и безопасно // РФ сегодня. – 2002. - № 9. – С.10-12.
27. Rose R.and Munro N.Election without order: Russia's challenge to V.Putin.–Cambridge:Cambridge University Press, 2002.– 262 p.

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Г.Кособуцька МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	3
Л.Петрук, Л.Терешко ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
Л.Терешко, Ю.Терешко КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН	10
В.Андрущенко, М.Юрій САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Н.Сорочан ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ	27
Т.Макаренко ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р.	31
А.Киридон СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ)	35
Р.Пальчевський ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	45
В.Матвєєва ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДжЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр.	48
С. Шульга ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.	52
М.Гон СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.)	57
Л.Бородинська СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ: МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ	62
П.Савчук, П.Мельничук ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР	66
В.Ковальчук ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.	70
Р.Давидюк СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)	75
І.Булига РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.	81
О.Тсвікова РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ	84

Розділ 2.
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАЄЗНАВСТВО

О.Шмид ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 1861-1914 РР.: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ	90
А.Кукурудза РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.	94
О.Нагорнюк РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНИ В 20-Х РР. ХХ СТ.	98
В.Галуха СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	102
Т.Вісина УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	108
В.Вісин УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ	111
А.Шваб, С.Шинкар УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ	116
А.Жив'юк, Д.Сирота ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР.	122
І.Марчук ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНИ (1941 – 1944 рр.)	127
О.Сущук ВИКОРИСТАННЯ ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНИ (1944-1953)	135
М.Ясінський ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ	139

Розділ 3.
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.
ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В.Ореховський ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.)	143
Т.Олексівець ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ	146
П.Шляза ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851): ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПИСКОП	149
А.Шабачук «БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА» ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІ (1855 – 1881)	154
Ю.Федорик ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ	158
Л.Шугаєва МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ	161
С.Косяк КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ (1891 – 1900 рр.)	167

Р.Постоловський ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА	172
М.Гон ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ	179
В.Комар ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ	184
Л.Галуха ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ	188
П.Поліщук ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	193
О.Казакова СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР.	198
Л.В. Мороз НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА	201
В.Лесняк ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986)	204
І.Кисарець ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Е.Понамарчук ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ	213
С.Троян БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ	217
Є.Кіш ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ	224
Т.Герасимчук ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	229

Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Т.Кузьма ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР.	234
О.Асауленко МОНАСТІРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	237
Ю.Блох ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР.	241
В.Борщевич НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ: АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ)	246
О.Полянський «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	251
В.Михайлов ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (біоісторіографічний аспект)	255
А.Слесаренко АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	260

А.Наумов ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	265
Ю.Дроздик, В.Мартинюк ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.)	270
О.Петухова ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	275
J.Jestal WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM	279
А.Кarnaukh ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ	283
В.Терещук ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	287
Г.Хлистун КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	291
І.Сєрих ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ	297
К.Ерофеев УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА «О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ»	301

Розділ 5.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1. – К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С.	304
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 13

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.